

Piru se on tuo, ei se ole karhu olemassakhan

Vanhoiden kansanmurteiden *olemassa*-adverbiaalin syntaktis-semanttista tarkastelua

JARI SIVONEN

1 Johdanto

Nyky-suomen yleiskielessä voidaan ilmaista olemassaoloa muun muassa *olemassa*-adverbiaalitäydennyksellä kuten sanomalehdestä peräisin olevassa esimerkissä 1. Siinä lauseen syntaktisena predikaattina on *olla*-kopula ja lauseessa ei ole paikan adverbiaalia.

- (1) Siellähän käytiin kristinopin pääkohdat läpi aika kuivasti, mutta jäin siellä vastaanottavaiseksi uskonnollisille asioille ja tulin varmaksi siitä, että *Jumala on olemassa*, Marja kuvailee. (kaleva1998_1999 135127)
- (1') *Siellähän käytiin kristinopin pääkohdat läpi aika kuivasti, mutta jäin siellä vastaanottavaiseksi uskonnollisille asioille ja tulin varmaksi siitä, että *Jumala on*, Marja kuvailee.

Olemassa-adverbiaalin tarpeellisuus esimerkin 1 tapaisissa lauseissa käy ilmi, jos muodon jättää lauseesta pois. Niinpä esimerkki 1' tuntuu selvästi oudolta: *että*-lauseen rakenne *Jumala on* jää täydennystä vaativaksi – Penttilän (1963: 115, 531) termein synsemanttiseksi – ja kaipaa vastausta kysymykseen, mitä tai missä Jumala on.¹ Toisin sanoen esimerkissä 1' *että*-lauseeseen tarvitaan syntaktinen täydennys, joko adverbiaali tai predikaatiivi (1'').

- (1'') Siellähän käytiin kristinopin pääkohdat läpi aika kuivasti, mutta jäin siellä vastaanottavaiseksi uskonnollisille asioille ja tulin varmaksi siitä, että *Jumala on elämässäni* ~ *rakkaus*, Marja kuvailee.

1. Vastaavat kieltolauseet toimivat kuitenkin eri tavalla. Ilman adverbiaalia kieltolause *Jumalaa ei ole* on hyvämuotoinen. Tämä johtuu siitä, että kieltolause tulkitaan *olemassa*-adverbiaalin ellipsisiksi, ja sen merkitys on siten se, ettei Jumalaa ole olemassa.

Tässä artikkelissa tarkastelen *olemassa*-adverbiaalia suomen vanhoissa kansanmurteissa.² Myös murteissa esiintyy yleiskielen esimerkin 1 kaltaista *olemassa*-adverbiaalin käyttöä (esim. 2–3):

- (2) [kummottoos nämä tiet silloin vanhoina aikoina?] – – *oli tuo Tampereentie olemassa* ja sitten tämä, Härkätie – – (SKN, Honkilahti)
- (3) no *minä olin olemassa* silloin jo mutta en minä sitä näkemään joutunu. (SKN, Vehmersalmi)

Esimerkit 1–3 ovat merkitykseltään hyvin eksistentiaalisia – ne ilmaisevat jonkin olion olemassaoloa. Lauseet eivät kuitenkaan ole syntaktisesti eksistentiaalilauseita vaan sisältävät muun muassa perussubjektin (VISK § 910). Lisäksi niille on yhteistä se, että *olemassa*-adverbiaali esiintyy adverbiaalitäydennyksenä. Esimerkki 4 sen sijaan on toisenlainen.

- (4) *oli vielä kartanosa härkäpari olemasa*. (DMA, Tammela)

MA-infinitiivin sisäpaikallissijamuotoiset lausekkeet toimivat tavallisesti verbin täydennyksinä, eli niillä on samanlaisia tehtäviä kuin paikallissijaisilla NP:illä (VISK § 499). Niillä voi kuitenkin olla myös sellaista käyttöä, jossa adverbiaali on verbin määrite ja jossa se siten voidaan jättää pois lauseen kieliopillisuuden kärsimättä. Esimerkin 4 kaltaiset tapaukset ovat tällaisia. Niissä *olemassa* esiintyy sellaisessa kopulalauseessa, jossa on toinen, merkitykseltään spesifisempi adverbiaali, joka täyttää konstruktion paikanilmauksen tarpeen. Esimerkissä 4 siis *kartanosa*-adverbiaali eksplikoii härkäparin paikan (vrt. *oli vielä kartanosa härkäpari*).

Edellisten eksistenssiä ilmaisevien rakenteiden lisäksi *olemassa*-adverbiaali esiintyy vanhoissa kansanmurteissa myös merkitykseltään toisenlaisissa lauseissa. Eiekssistentiaalisen käytön tyyppejä ovat muun muassa predikatiivi- ja transitiivilauseet (esim. 5–6).

- (5) *tyven ilma oli hyvä olemasa* [kylväessä]. (DMA, Simo)
- (6) *toinel lehmä jos oisikkiin nin ei tarvhihtis olemassaah huastoos sitä*. (DMA, Ilomantsi)

Edellä annetut esimerkit johdattavat kysymään, missä lausetyypeissä *olemassa*-adverbiaali voi vanhoissa kansanmurteissa esiintyä ja mikä on sen merkitys. Näihin kysymyksiin etsin vastauksia tässä tutkimuksessa. Näkökulmaani voi luonnehtia ilmiölähtöiseksi: otan tarkasteltavakseni yhden kielenilmiön ja katson, mitä siitä paljastuu. On syytä korostaa kahta tarkasteluni keskeistä rajausta. Vaikka *olemassa*-

2. Kiitän Tuomas Huumoa, Seppo Kittilää, László Keresztesia, Jaakko Leinoa, Tiina Onikki-Rantajääsköä ja Virittäjän kahta anonyymia refereetä tämän artikkelin aikaisempien versioiden kommentoinnista.

adverbiaalin (kieliopillistumis)kehityksen yksityiskohtainen selvittäminen on eittä-mättä mielenkiintoinen tutkimuskohde, se jää myöhemmän tutkimuksen tehtäväksi. En tässä työssä myöskään tarkastele sitä, miten *olemassa*-adverbiaalia käytetään nykyisessä puhekielessä, esimerkiksi peräpohjalaismurteiden alueella. Sen sijaan huomioni kohteena on *olemassa*-adverbiaali nimenomaan sellaisena kielenilmiönä kuin se näyt-täytyy vanhojen kansanmurteiden puhujien eli 1800-luvun loppupuolella syntyneiden puheessa. Kartoitan niitä syntaktisia lausetyyppejä, joissa *olemassa*-adverbiaali esiin-tyy. En tutki muresyntaksia sinänsä, vaan pyrin yhden adverbiaalin analyysin avulla osoittamaan, että vanhojen kansanmurteiden syntaksia tarkastelemalla voidaan nostaa esiin myös nyky-yleiskielen syntaksin kuvauksen kannalta mielenkiintoisia ilmiöitä. Syntaksia on perinteisesti käsitelty luettelemalla ja kuvaamalla lauseenjäsenet; lause-tyyppien esittely puolestaan on avannut tietä laajempien syntaktisten rakenteiden tar-kasteluun. *Olemassa*-adverbiaalin käyttö vanhoissa kansanmurteissa tukeekin ajatusta, että lauserakennetta olisi hyvä lähestyä yksittäistä lauseenjäsenä laajempien konstruk-tioiden näkökulmasta.

Käsittelyni nojaa kognitiivis-konstruktivistiseen kielinäkemykseen. Lähestyn van-hojen kansanmurteiden *olemassa*-adverbiaaleja lausetyypin (konstruktion) näkö-kulmasta, koska *olemassa*-adverbiaali yhdistyy vanhassa kansankielessä myös muihin kuin *olla*-verbin ympärille rakentuviin lausetyyppeihin. Lausetyyppi myös määrää sen, onko *olemassa* täydennys vai määräite. Lisäksi eri lausekonstruktioissa esiintyessään *olemassa* näyttää saavan erilaisia, tosin useimmiten huomattavan vaikeasti määritel-täviä merkityksiä. Lausetyypillä tarkoitan fennistiseen tapaan rakenteellisin perustein erotettavissa olevia lausekonstruktioita, joiden rajaamiseen vaikuttaa se, mitä jäseniä lauseyttimeen verbin lisäksi kuuluu ja missä järjestyksessä nämä tunnusmerkittävästi esiintyvät. Lausetyyppejä on fennistiikassa jaoteltu eri tavoin, ja esimerkiksi *Iso suo-men kielioppi* erottaa kolme pääryhmää: transitiiivi-, intransitiivi- ja kopulalauseen. Näiden monikäyttöisten lausetyyppien lisäksi mainitaan suppeampikäyttöiset erikois-lausetyypit, joihin kuuluvat eksistentiaalilause, omistuslause, ilmiölause, tilalause, kvanttorilause, tuloslause, tunnekausatiivilause sekä genetiivialkuinen lause. (VISK § 891; ks. myös Määritelmät.)

Vakiintuneet lausetyypit ovat ajateltavissa konstruktioina (ks. VISK § 891), joiden skemaattisuus vaihtelee ja jotka voivat periä ominaisuuksia toisilta konstruktioilta. Goldberg (1995: 4) katsoo, että konstruktio on sellainen muodon ja merkityksen yhteenliittymä, jossa jokin muodon tai merkityksen piirre ei ole suoraan ennustet-tavissa konstruktion rakenneosista. Myöhemmin hän (2006: 5) on väljentänyt mää-ritelmäänsä ja linjaa, että rakenteen riittävän taaja esiintyminen riittää konstruktion statukseen (ks. myös Leino 2010b). Skemaattisimpia ovat intransitiivi- ja transitiiivi-lauseet, sillä niiden merkitys riippuu huomattavasti lekseemien omista merkityksistä siten, että ainoastaan (in)transitiivisuus toimii lauseille yhteisenä nimittäjänä. Merki-tykseltään spesifisimpiä konstruktioita puolestaan ovat eräät erikoislausetyypit, kuten intransitiivinen tuloslause, jossa predikaattiverbiksi sopii vain kourallinen leksemejä (mm. *tulla, kasvaa, kehittyä, syntyä*) ja joka ilmaisee suhteellisen tarkasti määriteltä-vää merkitystä. Myös *olemassa*-adverbiaali eri lausetyypeissä esiintyessään muodostaa konstruktioita, joista toiset ovat kuitenkin vakiintuneempia kuin toiset.

Erotan *olemassa*-adverbiaalin käsittelyssäni kopula-, omistus-, kvanttori-, predikatiivi-, intransitiivi- ja transitiivilauseet omiksi ryhmiin. Myös toisenlaiseen ryhmittelyyn päätyminen olisi mahdollista, ja varsinkin kopulalauseen ja eksistentiaalilauseen rajankäynti on jokseenkin tulkinnanvaraista. Koska eksistentiaalilauseeksi voidaan katsoa prototyypin lisäksi monenlaisia muunnelmia, joissa on vain joitakin eksistentiaalilauseen piirteitä (VISK § 893), törmätään aineiston *olemassa*-lauseiden tyyppiä määriteltäessä väistämättä tapauksiin, jotka voidaan tulkita eri tavoin sen mukaan, mitä piirteitä eksistentiaalilauseelta edellytetään. Tässä analyysissä olen ottanut eksistentiaalilauseen kriteeriksi predikaattiverbin jälkeisen subjektin. Tämän rajauksen perusteella vanhojen kansanmurteiden aineistossani on vain muutama eksistentiaalilause mutta sitäkin enemmän kopulalauseita, joissa subjekti on ennen predikaattia ja *olemassa* predikaatin jälkeen (esim. *ai semmoinen tauti on olemassa* [SKN, Padasjoki]). Luonnollisesti toisenlainen eksistentiaalilauseen rajaaminen johtaisi toisenlaiseen ryhmittelyyn. En myöskään rajaa aineistossa taajaa *olla olemassa* -rakennetta omaksi tyyppikseen, koska muotonsa puolesta kyse on kopulalauseesta (ks. VISK § 891). *Iso suomen kielioppi* (mp.) pitää omistuslausetta eksistentiaalilauseen alatyypinä. Käsittelen sitä kuitenkin omana ryhmänään sen erilaisen merkityksen vuoksi. Niin ikään erotan merkitykseltään omanlaisensa kvanttorilauseen, vaikka silläkin on sanajärjestystä lukuun ottamatta eksistentiaalilauseen piirteitä (mt. § 902). Predikatiivi- ja (in)transitiivilauseet puolestaan ovat sekä merkitykseltään että muodoltaan selvästi erotettavissa omiksi luokikseen.

Artikkelini rakenne on seuraava: Luvussa 2 esittelen tutkimukseni aineiston sekä *olemassa*-adverbiaalin levinneisyyden vanhoissa kansanmurteissa. Luvussa 3 käsittelem eri lausetyyppejä ja *olemassa*-adverbiaalin merkitystä niissä. Luvussa 4 tarkastelen *olemassa*-adverbiaalin yhteydessä taajaan esiintyvää kieltoa ja sanaan joskus liittyvää possessiivisuffiksia. Samassa yhteydessä käsittelem lyhyesti myös adverbiaalin sanaluokkastatusta. Esitykseni päättävään lukuun 5 tiivistän keskeiset havaintoni.

2 Tutkimusaineisto ja *olemassa*-adverbiaalin levinneisyys vanhoissa kansanmurteissa

Tutkimusaineistoni koostuu 275:stä vanhojen kansanmurteiden esimerkistä, jotka olen kerännyt Digitaalisesta muoto-opin arkistosta (DMA), Lauseopin arkistosta (LA) sekä Suomen kielen näytteitä -kokoelmasta (SKN).³ Aineistoni on siis alun perin puhetta, joka on tallennettu muistiin kirjoitetussa muodossa ja myöhemmin muutettu digitaalisiksi. Muoto-opin arkiston esimerkkilauseet ovat usein kontekstittomia, mikä vaikeuttaa *olemassa*-adverbiaalin syntaktis-semanttista analyysia. Esiintymiskontekstin suppeuden takia myös eräät esittämäni esimerkit saattavat vaikuttaa oudoilta. Esimerkkien outous ei kuitenkaan johdu pelkästään niiden kontekstin suppeudesta:

3. Aineiston keruupäivät ovat 2.10.2013 ja 5.8.2017. Muoto-opin arkiston vielä digitoimatonta materiaalia en ole tässä käsitellyt, koska en usko sen tuovan lisävalaistusta *olemassa*-adverbiaalin käyttöön vanhoissa kansanmurteissa.

useassa tapauksessa *olemassa*-adverbiaalia on käytetty sellaisessa tehtävässä, joka on nykypuhujalle vieras. Tällöin ei laajempi kontekstikaan tekisi esimerkkiä ”normaalimmaksi”. Juuri tällaiset tapaukset ovat kiinnostavimpia. (Murreaineiston syntaktiseen analyysiin liittyvistä ongelmista ks. Laitinen 1992: 30–31; Leino 2003: 207.) Suomen kielen näytteitä -kokoelman ja Lauseopin arkiston materiaalin etuna sen sijaan on se, että esimerkeille on käyttöliittymässä saatavissa laajempi konteksti. Valitettavasti kaikista lausetyypeistä, joissa *olemassa* vanhoissa kansanmurteissa esiintyy, ei ole esimerkkejä kaikissa kolmessa tutkimusmateriaalissa. Niinpä esimerkiksi *olemassa*-adverbiaalin käyttöä intransitiivi- ja transitiivilauseissa voin tarkastella vain kontekstittomien Muoto-opin arkiston esimerkkien varassa.

Olen poiminut *olemassa*-adverbiaalin esiintymät arkistoista käyttämällä Kieli-pankin Korp-käyttöliittymää ja siinä hakulausekkeena muotoilu ”teksti sisältää [muodon] *olemas*”. Tällä tavalla saamastani aineistosta olen poistanut tutkimukseeni kuulumattomat osumat eli muodot, jotka sisältävät *olemas*-jakson jonkin toisen saneen osana (esim. *kuolemassa*). Näin kokoamani tutkimusaineiston 275 lausetta jakautuvat lähteittäin eri murrealueille taulukon 1 mukaisesti.

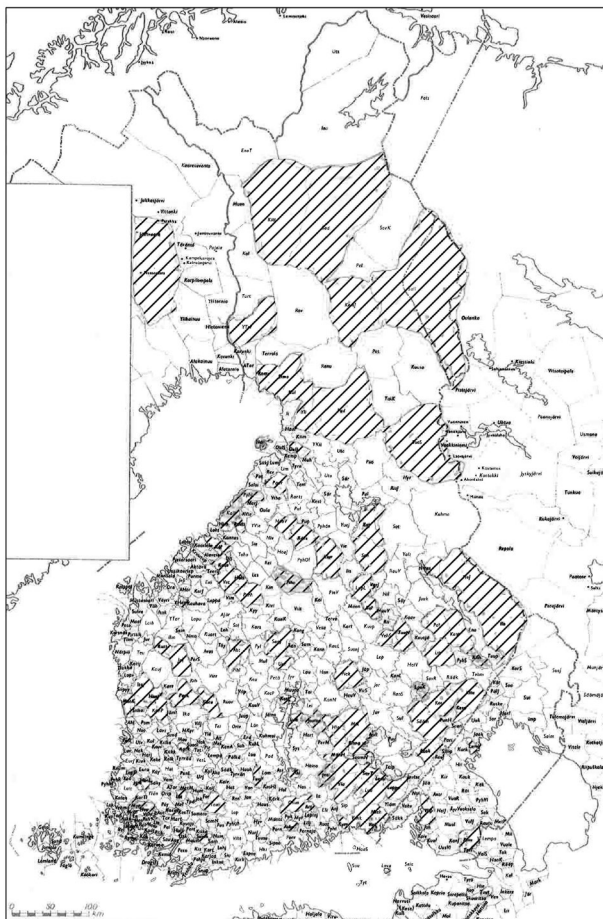
Taulukko 1.

Olemassa-adverbiaalin esimerkkimäärät murrealueittain eri lähteissä.

Murrealue	LA	DMA	SKN	Yhteensä
Lounaismurteet	2	13	2	17
Lounaiset välimurteet	2	8	-	10
Hämäläismurteet	1	19	7	27
Etelä-Pohjanmaan murteet	-	7	-	7
Keski- ja Pohjois-Pohjanmaan murteet	6	33	3	42
Peräpohjan murteet	1	46	2	49
Savolaismurteet	7	70	9	86
Kaakkoismurteet	2	33	2	37
Yhteensä	21	229	25	275

Kuten taulukosta 1 näkyy, aineistoni painottuu itä- ja peräpohjalaismurteisiin, mutta esimerkkejä on myös muualta. Tämä osoittaa sen, että *olemassa*-adverbiaalin käyttö on aiemmin ollut murremaantieteellisesti laaja-alaista. Täydennyksenä *olemassa*-adverbiaali esiintyy tietenkin kaikissa murteissa ja yleiskielessä (esim. *Onko joulu-pukkia olemassa?*), mutta määritteenäkin sitä on käytetty aineistoni perusteella ympäri Suomea. Paikkakunnat, joilta kerätyissä esimerkeissä esiintyy *olemassa*-adverbiaalimääritteitä, on merkitty karttaan 1 vinoviivalla.

Koska aineistoni on näin pieni, sen pohjalta ei voi tehdä *olemassa*-adverbiaalin käytöstä kvantitatiiviseen analyysiin perustuvia päätelmiä esimerkiksi paikkakunta-kohtaisesti. Aineisto ei myöskään tarjoa mahdollisuutta tarkastella systemaattisesti sitä, onko *olemassa*-adverbiaalin käytössä eri lausetyypeissä alueellisia eroja eli onko adverbiaalin käyttö esimerkiksi omistuselauseissa jollakin murrealueella ollut yleisempää

Kartta 1.
Olemassa-adverbiaalimäärittteen levikki vanhoissa kansanmurteissa.

kuin toisilla. Sen sijaan katson aineiston riittävän adverbiaalin syntaktis-semanttiseen tarkasteluun, sillä jo tämänkin kokoinen esimerkkimäärä antaa kuvan siitä, millaisissa lausekonstruktioissa ja merkityksissä *olemassa*-adverbiaalia on käytetty.⁴ Koska tarkasteltavana on ilmiö, jonka käyttö on yleiskielessä ja nykymurteissa erilaista kuin tarkastelemissani vanhoissa murteissa, aineisto tarjoaa mahdollisuuden päästä käsiksi sellaiseen kielenilmiöön, jota ei voisi pelkästään tutkijan kielitajun pohjalta tarkastella (ks. Ojutkangas 2008).

Fokukseni on nimenomaan *olemassa*-adverbiaalin syntaktis-semanttisessa käyttäytymisessä eikä äänne- tai muotorakenteessa, minkä vuoksi olen hyödyntänyt Korp-

4. Luonnollisesti laajempi aineisto olisi parempi, mutta käytännössä sen kerääminen esimerkiksi käsin murreäänitteistä on erittäin hidasta. On hyvä muistaa, ettei suuri aineisto ole syntaktisen tutkimuksen edellytys. Helasvuo on viitoittanut tietä sellaiseen syntaktiseen analyysiin, joka pohjaa suhteellisen suppeaan aineistoon. Hän (1996: 342) toteaa, että suppeastakin aineistosta voi saada olennaisia asioita irti.

käyttöliittymän antamia yleiskielistettyjä muotoja ja muutoinkin karkeistanut ja yksinkertaistanut esimerkkejäni. Helpottaakseni rakenteiden hahmottumista olen kursivoinut sisennetyistä esimerkeistä lauseytimen ja *olemassa*-adverbiaalin.

3 Vanhojen kansanmurteiden *olemassa*-adverbiaali: lausetyyppi ja merkitys

Lausetyypissä reaalistuu verbin argumenttirakenne. Vaikka raja verbin täydennysten (argumenttien) ja määritteiden (adjunktien) välillä ei aina ole selväpiirteinen (ks. esim. Ylikoski 2003: 198), *olemassa*-adverbiaalin tapauksessa täydennyksen ja määritteen erottaminen kieliopillisen hyvämuotoisuuden perusteella näyttää mahdolliselta. Aineistoni perusteella *olemassa*-adverbiaali toimii täydennyksenä vanhoissa kansanmurteissa sellaisessa eksistenssiä ilmaisevassa kopulalauseessa, jossa ei ole paikan adverbiaalia. Muissa kopulalauseissa ja toisissa lausetyypeissä se toimii määritteenä. Toisin sanoen adverbiaalitäydennyksenä (esim. *Jumala on olemassa*) toimiessaan *olemassa* kuuluu kopulalauseen muottiin, kopulalausekonstruktion, sen elimellisenä osana. Adverbiaalimääritteenä toimiva *olemassa* (esim. *eikä meilä ollut se ruokahomma niin hyvä olemassa* [DMA, Kittilä]) sen sijaan ei kuulu mihinkään lauseytimen pakollisena osana, vaan sen tehtävä on toisenlainen, kuten jäljempänä käy ilmi.

Vanhojen kansanmurteiden aineistoni, kuten puhutun kielen aineisto yleensä, asettaa syntaktiselle tutkimukselle omat haasteensa. Leino (2010a: 277–279) toteaa, että kirjoitettuun kieleen verrattuna puhutun kielen materiaalissa esiintyy monenlaisia syntaktista tulkintaa sekoittavia tekijöitä (esim. toistoa, puheen keskeytyksiä, korjauksia jne.). Lauseen asema ylipäätään on erilainen puhutussa ja kirjoitetussa kielessä (VISK § 864). Puhekielelle ovat ominaisia erilaiset limittäisrakenteet, joissa kirjoitettuun kieleen verrattuna syntaksi saattaa rikkoutua ja lauseen yksittäiset elementit voidaan tulkita usealla tavalla (ks. tarkemmin VISK § 1015, 1017). Niinpä aineistossani ei ole aina yksinkertaista määrittää, mikä on se lausetyyppi, jossa *olemassa*-adverbiaali esiintyy. Esimerkin syntaktisesta monitulkintaisuudesta tarjoaa lause 7.

- (7) sitten *niillä, oli kolomen* näitä vanahinta *poikaa olemasa* nii. (DMA, Oulujoki)

Esimerkki 7 on mahdollista tulkita omistuslauseeksi (lauseydin: *niillä oli kolome poikaa*), kvanttorilauseeksi (*kolome oli poikaa*) ja vieläpä kopulalauseeksikin (*kolome poikaa oli olemasa*). Kallistun näistä omistuslauseen tulkinnan puolelle. Tulkintaa tukevat sanajärjestys (subjekti kopulan jälkeen) sekä se, että omistuslause on prototyyppinen tapa kielentää puheena oleva asiointi (lasten määrä).⁵

Joissakin tapauksissa *olemassa*-adverbiaalin murrekäyttö saattaa myös vaikuttaa oudolta, koska suunnittelemattomassa puhekielessä syntaktiset rakenteet muotoutuvat jossakin määrin eri tavoin kuin kirjoitetussa kielessä. Tällainen on esimerkki 8. Siinä

5. Esimerkin pilkku osoittaa haastateltavan pitämää lyhyttä taukoa eikä lausetyypin rajaa (ks. Itkonen 1969: 16).

on puhkielelle ominainen lohkeama, jossa demonstratiivinen määrite (*niitä*) on irronnut erilleen edussanastaan (*ihmisiä*) ja päätynyt predikaattiverbin eri puolelle. (Vilkuna 1996: 112; ks. myös Hakulinen 1983: 246–247.) Myös proadjektiivimäärite *semmonen* on lauseessa epätyypillisesti edussanansa jäljessä, eräänlaisena lisäyksenä, mikä tuntuu korostavan määritettä (vrt. *niit on semmosia ihmisiä olemas*).

(8) *niit on ihmisiä semmosia olemas*. (DMA, Merikarvia)

Kaiken kaikkiaan *olemassa*-adverbiaali esiintyy aineistossani eri lausetyypeissä taulukon 2 mukaisesti.

Taulukko 2.

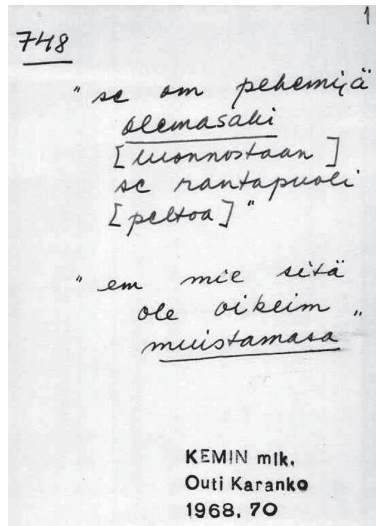
Olemassa-adverbiaalin esiintymien määrä eri lausetyypeissä vanhoissa kansanmurteissa (N = 275).

Lausetyyppi	N	%
Kopulalauseen adverbiaalitäydennys	141	51,3
Kopulalauseen adverbiaalimäärite ⁶	64	23,3
Omistuslause	18	6,5
Kvanttorilause	4	1,5
Predikatiivilause	39	14,2
(In)transitiivilause	9	3,2
Yhteensä	275	100

Taulukosta 2 näkyy, että valtaosa *olemassa*-adverbiaalin käytöstä liittyy kopulalauseisiin ja muut tyypit ovat selvästi harvinaisempia. Tavallisin rakenne on nyky-suomen yleiskielessäkin tavattava tyyppi, jossa *olemassa* toimii kopulalauseen adverbiaalitäydennyksenä. Tällaista käyttöä edustaa yli puolet aineistostani. Myös käyttö kopulalauseen adverbiaalimääritteenä on varsin tavallista (23,3 %). Yleisin eiksistentiaalinen käyttö puolestaan liittyy luonnehtiviin predikatiivilauseisiin (14,2 %).

Syntaktisen aseman lisäksi tarkastelen *olemassa*-adverbiaalin semantiikkaa. Tämä osuus analyysissäni on haavoittuvin, sillä useimmiten *olemassa*-adverbiaalin merkitys vanhojen kansanmurteiden lauseissa on kaikkea muuta kuin helposti määriteltävissä. *Olemassa*-adverbiaalin semantiikka näyttää askarruttaneen myös Muoto-opin arkiston kerääjiä. Joihinkin arkiston esimerkkeihin kerääjä on nimittäin merkinnyt oman tulkintansa haastateltavan käyttämän *olemassa*-muodon merkityksestä, mikä on nähtävissä digitaaliseen käyttöliittymään skannatuissa murrelipuissa. Esimerkiksi kuvan 1 (s. 480) lipusta näkyy, että kerääjä on ajatellut *olemasaki*-muodon olevan parafrasioitavissa sanalla *luonnostaan*.

6. Ryhmässä ovat mukana myös aineistoni harvat eiksistentiaalilauseiksi tulkittavissa olevat tapaukset (esim. 10 s. 483).

Kuva 1.

Esimerkki Muoto-opin arkiston *olemassa*-esiintymästä, johon kerääjä on merkinnyt tulkinsa sanan merkityksestä.

Olemassa-adverbiaalin merkitystä voi lähestyä myös aiemman tutkimuksen kautta. *Iso suomen kieliooppi* sivuaa *olemassa*-muodon merkitystä huomauttaessaan, että *olla V-mAssA* -verbiliittoa ei voi käyttää, jos infinitiivi on tilaa kuvaava verbi (esim. **Mökkini on sijaitsemassa Kerimäellä*; VISK § 1519). Rakenne *olla olemassa* on *olla*-verbin tilaa ilmaisevasta merkityksestä huolimatta luonteva, ”erikoistunut kiteymä”. ISK:n mukaan *olla olemassa* -rakenne on leksikaalistuma, ja siten se siis eroaa muista *olla V-mAssA* -tapauksista, mutta sen merkitys jää kuitenkin tarkemmin käsittelemättä. Sen sijaan ISK mainitsee, että *olla tekemässä* ilmaisee ’käynnissä olevaa tapahtumaa’ (VISK § 452.) MA-infinitiivin inessiivi onkin erikoistunut ilmaisemaan progressiivista aspektia eli esittämään tilanteen meneillään tai käynnissä olevana (mt. § 1519). *Olla*-verbi on kuitenkin merkitykseltään siinä määrin skemaattinen, ettei *olemassa*-muodon progressiivinen tulkinta ole kovin mielekäs jäljempänä puheeksi tulevaa ’asumista’ tarkoittavaa käyttöä lukuun ottamatta. MA-infinitiiviä tutkinutta Koivistoa (2005: 160) tulkiten voi sanoa, että *olemassa*-adverbiaalilla on tilaa ilmaiseva merkitys ’olemisen tilassa’. Onikki-Rantajääskö (2001) käyttääkin semanttisesti samankaltaisista ilmauksista (esim. *Pekka on nukuksissa*) nimitystä *paikallissijainen olotilanilmaus*, joka sopii myös MA-infinitiivin sisältäviin rakenteisiin. Tämän pohjalta voisi ajatella, että *olemassa*-muodon merkityksenä on progressiivisen tapahtuman sijaan tila, siis merkitys ’käynnissä oleva olemisen tila’, ja sitä voisi luonnehtia skemaattiseksi olotilanilmaukseksi. Vaikka *olemassa*-adverbiaalin tulkinta tilanilmaukseksi tuntuu kopula-lauseen adverbiaalitäydennyksen yhteydessä mahdolliselta, se on aika väljä eikä riitä kuvaamaan muodon merkitystä kaikissa lausetyypeissä.

Olemassa-adverbiaalin merkitykseen määritteenä ovat kiinnittäneet huomiota myös Ikola, Palomäki ja Koitto (1989) suomen murteiden lauseoppia käsittelevässä laajassa tutkimuksessaan (lihavointi ja *olla*-verbin kursivointi minun):

Sekä murteissa että yleiskielessä käytetään kolmannen infinitiivin inessiiviä **olemassa olemisen korostamiseen rakenteessa, jossa pääverbi ja infiniittimuoto ovat olla-verbejä**. Yleiskielen aineistossa näitä rakenteita on selvästi enemmän. Kolmannen infinitiivin inessiivi on ilmauksessa verbin vapaa määräite, joka voidaan poistaa lauseen muuttumatta epäkieliopilliseksi. (Ikola ym. 1989: 367.)

Ikola ym. eivät kuitenkaan täsmennä, millaista olemassaoloa tällainen *olemassa*-adverbiaali korostaa. Suomen murteiden *kin*- ja *kAAn*-liitepartikkeleita tutkinut Mäkelä puolestaan katsoo, että *olemassakaan*-muodon merkitys on 'ollenkaan' (1993: 208) ja *olemassakin*-muodolla ei ole merkityssisältöä lainkaan (mts. 210). Nähdäkseni hedelmällisempi lähtökohta on ajatella, että kielellinen rakenne kantaa aina jotakin merkitystä (Langacker 2008: 88). *Olemassa*-adverbiaali on polyseeminen, ja sen merkityksen eri puolet reaalistuvat eri lausekonstruktioissa. Ikolan ym. (1989: 367) esittämä selitys 'olemassa olemisen' korostamisesta näyttää nimittäin koskevan vain joitakin tapauksia. Myöskään Mäkelän (1993: 208, 210) näkemys *olemassakaan* ja *olemassakin*-muotojen merkityksestä ei tunnu selittävän kaikkea vanhojen kansanmurteiden *olemassa*-adverbiaalin käyttöä.

Seuraavaksi tarkastelen lähemmin *olemassa*-adverbiaalin käyttöä eri lausetyypeissä. Lähdän liikkeelle kopulalauseesta, jossa *olemassa* aiemman tutkimuksen perusteella (esim. Ikola ym. 1989) tyypillisesti esiintyy. Tämän jälkeen etenen muihin, aikaisemmin tästä näkökulmasta dokumentoimattomiksi jääneisiin lausekonstruktioihin.

3.1 Kopulalause

Silloin kun *olemassa*-adverbiaali esiintyy kopulalauseen adverbiaalitäydennyksenä, lauseen argumenttirakenne muistuttaa konstituenttien määrän osalta eksistentiaalilauseita. Kuitenkaan muotonsa puolesta rakenne ei täysin noudata fennistiikassa perinteisesti esitettyjä eksistentiaalilauseen piirteitä, joina on pidetty *olla*-verbiä predikaattina, partitiivisubjektin mahdollisuutta ja predikaatin kongruomattomuutta (esim. VISK § 893; Huumo & Perko 1993; Helasvuo 1996). Subjektin ja predikaatin inkongruenssi on kuitenkin ongelmallinen rajauskriteeri, sillä se on puhekielessä ylipäätään yleinen. Prototyypin eksistentiaalilauseen kriteerit täyttäviä esimerkkejä vanhojen kansanmurteiden aineistossani on vain neljä kaikkiaan 275 esimerkistä. Sen sijaan tarkastelemissani *olemassa*-adverbiaalin kopulalauseissa on subjekti usein teemapaikassa (lauseen alussa ennen finiittiverbiä); lisäksi erityisesti erottavana piirteenä monikkomuotoinen subjekti on usein partitiivin sijaan nominatiivissa. Tällaiset lauseet eivät siten edusta eksistentiaalilauseen muunnelmaakaan, jos subjekti alkuisessa muunnelmassa tulee olla partitiivisubjekti, kuten ISK:n esimerkki *Virheitä on muualakin* (VISK § 893) antaa ymmärtää.⁷ Niinpä lauseita voi pitää syntaktiselta perustyyppiltään kopulalauseina.

Iso suomen kielioppi (VISK § 891) määrittelee kopulalauseen siten, että se on yksi monikäyttöisistä lausetyypeistä, sen verbinä on *olla* ja siinä on subjektin lisäksi predi-

7. Myös Penttilän (1963: 627) "eksistenssilause" edellyttää teemapaikan subjektilta partitiivia.

katiivi tai adverbiaali. ISK:n näkemys on siten se, että kopulalause on yläkäsite, joka kattaa sekä perinteiset predikatiivilauseet (*Pekka on suomalainen*) että muut *olla*-verbin ympärille rakentuvat lauseet, joissa predikatiivin sijaan esiintyy adverbiaalitäydennys (*Pekka on Turusta*) ja joita on aiemmin pidetty intransitiivilauseina (esim. Hakulinen & Karlsson 1979: 93). Ryhmittely on kuitenkin täsmennyksen terminologian osalta: kopulalauseiden ryhmästä voi erottaa predikatiivilauseet, mutta jäljelle jäävää adverbiaalinen sisältävää ryhmää ISK tyytyy kutsumaan nimellä ”muu kopulalause” (esim. VISK § 898). Tässä artikkelissa pitäydyn varhaisemmassa terminologiassa sen täsmällisyyden vuoksi. Erotan siten omiksi tyypeikseen predikatiivilauseet (sisältävät *olla*-verbin ja predikatiivin) ja kopulalauseet (sisältävät *olla*-verbin ja adverbiaalinen), jotka jaan vielä kahtia sen perusteella, toimiiko *olemassa* täydennyksenä vai määrittäenään (ks. taulukkoa 2 s. 479, jossa myös muut käyttämäni lausetyypit on kokoavasti esitelty).

Sellaisia kopulalauseita, joissa *olemassa*-adverbiaali toimii adverbiaalitäydennyksenä, voi pitää tavanomaisina esiintymistiheydensä ja rakenteensa luontevuuden puolesta. Kuitenkin MA-infinitiivin inessiivin osalta rakenne on erityinen. Onikki-Rantajääskö (2001: 25; 2005: 178) katsookin, että tämäntyyppistä *olemassa*-sanan käyttöä voi pitää erityistapauksena lokaalisesta, paikkaan sidoksista merkityksestä (myös Nurminen 2015: 233; muita murteissa esiintyviä, *olla*-verbin ympärille muodostuvia rakenteita on tutkinut Salminen 2000: 170–180). Infinitiivissä ilmaistu toiminta ei tapahdu määräpaikassa, minkä osoittaa se, että *olemassa*-adverbiaali ei vastaa kysymykseen *Missä hän on?* (*hän on syömässä* vrt. *hän on olemassa*).⁸ Lisäksi *olemassa* poikkeaa tavallisesta MA-infinitiivin inessiivimuodosta siinäkin, että sen verbi ei lauseen subjektin predikaattina toimiessaan riitä muodostamaan täydellistä lausetta. Niinpä lause *Pekka on nukkumassa* on parafraisoitavissa muotoon *Pekka nukkuu*, mutta lauseen *joulupukki on olemassa* sijaan ei ole kovin luontevaa sanoa **joulupukki on*.

Olemassa-adverbiaalinen käyttö kopulalauseessa on jaettavissa syntaktisen ja semanttisen kriteerin perusteella kolmeen päätyyppiin, joita havainnollistavat esimerkit 9–12. Tavallisin on rakenne, jossa *olemassa* toimii adverbiaalitäydennyksenä (esim. 9). Lisäksi se voi toimia adverbiaalimäärittäenään kahdessa merkitykseltään erilaisessa rakenteessa (esim. 10–12). Esimerkin 9 rakenteessa on predikaattiverbinä *olla*, adverbiaalitäydennys (*olemassa*) ja kieltolauseessa subjekti on mieluiten partitiivissa (*henkimaailmaa ei ole olemassa* vrt. *?henkimaailma ei ole olemassa*), tosin *olemassa* voi jäädä kieltolauseessa elliptisesti pois (kin (*henkimaailmaa ei ole*). Tältä osin rakenne täyttää eksistentiaalilauseen muunnelman kriteerejä (VISK § 893).

- (9) mutta se kun he pani maata niin se kävikin lasista kynsimässä, raapaisemassa, ja se oli varmasti, mitäs hän meni äiti sille, saarnaamaan niitä, ja äiti ei ruukannut pelätä mitään, ei se ollut arka. että kyllä se niin täytyi uskoa että *henkimaailma on olemassa*, tietinkin. (SKN, Alatornio)

8. Onikki-Rantajääskön (2005: 178) murreaineistossa on *elää*-verbistä samankaltainen, Pälkäneeltä kerätty esimerkki: *ja oha sitä nykkin omakeittosta saippuaa, elämässä, vielä*.

- (10) ja emä tuli ja otti sen kainaloonsa niin se tarttui siihen koukkuun. ja niin se hän on pakko tulla, eihän se voi olla kuin viisitoista minuuttia eli korkeintaan kaksikymmentä minuuttia vedessä niin sen täytyi tulla sitten siihen avannolle ne siinä tappoi sen sitten. *ei täällä ole sitä pyyntiä, ollut olemassa.* (SKN, Kalajoki)

Aineistossani toiseksi yleisin *olemassa*-adverbiaalin käyttö on esimerkin 10 kaltaista. Tyyppi lähestyy aitoa eksistentiaalilauseetta, sillä siinä on teemapaikallinen paikanilmaus, inkongruenssi sekä partitiivisubjekti kieltolauseessa. Rakenteessa *olemassa* toimii adverbiaalimääritteenä toisen, subjektin tarkoitteen lokaation täsmällisemmin ilmaisevan paikan adverbiaalin ohessa (esimerkissä 10 *täällä*). Kuten Vilkuna (1996: 88–89) toteaa, puhuttaessa toisiinsa sisältyvistä paikoista sama täydennys tai määrite voi kertautua ja on vaikea arvioida tällaisten paikanilmausten syntaktista hierarkiaa. Katson kuitenkin, että *olemassa*-adverbiaali ei skemaattisen merkityksensä vuoksi samalla tavalla ilmaise paikkaa kuin lauseen toinen, spesifisempi paikan adverbiaali, ja siksi sitä on pidettävä sekundaarina.

Esimerkit 11–12 edustavat kolmatta kopulalauseen tyyppiä, jossa *olemassa* toimii niin ikään määritteenä. Rakenteen merkitys on kuitenkin eriytynyt. Siinä adverbiaalin avulla ilmaistaan – useimmiten suhteellisen pitkäaikaista – asumista jossakin. Näissä lauseissa *olemassa*-adverbiaalin funktionaalisenä vastineena voisikin käyttää *asua*-verbin MA-infinitiivin inessiiviä (esim. *Turuskos työ oletten asumas?*; vrt. esim. 12).

- (11) – No, työ ootta kaiken ikänne eläny täälä Haapajärvellä?
– täällä olen eläny.
– Ette oo missään kauempana käyny?
– noo, ku, käymällä mitä olen käynyt *mutten olemassa ole, ollu.* (SKN, Lappee)

- (12) *Turuskos työ oletten olemas?* (DMA, Valkeala)

Esimerkissä 11 puhuja eksplikoi *olemassa*-adverbiaalin ilmaiseman 'asumisen' keston kontrastoimalla sitä lyhyempikestoiseen käymiseen.⁹ Tässä käytössä *olemassa*-adverbiaali lähestyy progressiivista merkitystä. Asumista ilmaiseva *olemassa* poikkeaa muusta käytöstä merkityksensä lisäksi myös siinä, että sen kontekstin tulee olla määräpaikkainen: vaikka muissakin ryhmissä määräpaikka voidaan mainita (ks. esim. 10), asumista ilmaisevan *olemassa*-adverbiaalin lauseessa (tai lausetta laajemmassa kontekstissa) se on lähes pakollista: eksplikoidaan jokin lokaatio, jossa asutaan, ja *olemassa* koodaa itse asumisen. Asumista ilmaiseva käyttö on suhteellisen yleistä, ja sitä on noin 10 % kaikista aineistoni tapauksista. Vaikka asumisen ilmaiseminen

9. Vastaavia nykypuhekielen esimerkkejä tarjoavat internetin keskustelupalstojen puheenvuorot, joissa ero lyhytaikaisen käymisen ja pidemmän asumisen välillä eksplikoidaan. Tällainen on esim. kysymys *Ovatko lapset isällään käymässä vai olemassa?* (<http://keskustelu.suomi24.fi/t/6138712/oon,viitattu.5.8.2016>)

on ominaista juuri kopulalauseessa esiintyvälle *olemassa*-adverbiaalille, merkitystä voi ilmaista myös muilla lausetyypeillä, kuten kvanttorilauseella (esim. 13). Samankaltaista käyttöä on myös lauseella, jossa predikaattina on *käydä* ja lause ilmaisee lyhyempää viipymistä (*Luotovoarassa käätiin kylpemässä ja pyhhee olemassa* [DMA, Pielisjärvi]).

- (13) siellä oli, asui tosiaan saunoissa kestit vaikka oli sisäänlämpiävät saunat niin siellä ihmiset asui. ja ne oli niin hyväsohuisia oli, ihmiset siihen aikaan että eihän ne, mitään riidellyt vaikka, *niitä oli* niin *hirveästi* talossa *olemassa*. (SKN, Joutsa)

Vanhojen kansanmurteiden kopulalauseissa esiintyvän *olemassa*-adverbiaalin semantiikkaa on hyvä lähestyä syntaktisen aseman näkökulmasta. Huumon (esim. 1996a: 319–320; 1996b: 46–47) mukaan verbinjälkeinen adverbiaali ilmaisee subjektin tarkoitteen olotilaa pikemmin kuin sen paikkaa (esim. *Sormi on öljyssä* vrt. *Öljyssä on sormi*). Tämä näyttää koskevan myös vanhojen kansanmurteiden kopulalauseissa esiintyviä *olemassa*-adverbiaalitäydennyksiä. Langacker (1991: 351–355) on esittänyt, että englannin kielen *there is* -rakenteen alkuelementti viittaa abstraktiin kehukseen (*abstract setting*), joka ylläpitää jotakin lauseen muussa osassa esitettävää suhdetta. Myöhemmin hän (2008: 496) täsmentää, että tällaista kehystä voi kutsua väljästi eksistenssin paikaksi (*locus of existence*). Vaikka kopulalauseen täydennyksenä toimiva *olemassa*-adverbiaali ei toimi englannin rakenteen tavoin lauseen alkupisteenä, näiden välillä voinee nähdä semanttista samankaltaisuutta: *olemassa*-adverbiaalia voi väljästi luonnehtia eksistenssin ilmaisijaksi, sillä sen täsmällisemmin se ei subjektin tarkoitteen sijaintia spesifioi. Kopulalauseen *olemassa*-adverbiaalitäydennys toimii siten keinona yhtäältä ilmaista subjektin tarkoitteen olemassaolo mutta toisaalta samalla välttää sen määräpaikan eksplikoiminen silloin, kun tarkoitteen tarkkaa lokaatiota ei tiedetä tai sitä ei haluta tai ei ole tarpeen kertoa. Niinpä esimerkissä 14 puhujan ei tarvitse ottaa kantaa siihen, missä tai kenellä on sienikartta – *olemassa*-adverbiaalin avulla hän vain kertoo sienikarttojen olevan puheena olevana aikana jo käytössä.

- (14) no nyt *on* semmoset *sienkartakki olemassa*. (LA, Liperi)

Kopulalauseen adverbiaalimääritteenä esiintyvä *olemassa* toimii toisin. Kun lauseen toinen adverbiaali kertoo subjektin tarkoitteen lokaation, on *olemassa*-adverbiaalilla toinen, vaikeasti määriteltävä merkitystehtävä. Merkityksen voinee muotoilla niin, että kyse on olemassaolon relevanssista ilmauksen käyttökontekstia laajemmin. Kopulalauseen *olemassa*-adverbiaalimäärite (lukuun ottamatta 'asua'-käyttöä) ilmaisee siten subjektin tarkoitteen olevan maailmassa, vaikka ei välttämättä tässä ja nyt.¹⁰ Sitä esimerkissä 15 seinäkello on vintissä mutta mahdollisesti ei normaalissa käytössään vaan esimerkiksi säilytteillä. Esimerkin 16 *olemassa*-lauseessa, jossa subjekti (piilukko-

10. Kiitän Virittäjän refereetä tästä huomiosta.

pyssyyn viittaava pronomini) on jätetty elliptisesti pois, *olemassa* tuo esiin sen, että piilukkopyssy oli puheena olevassa paikassa (*tääl*), vaikkei sitä juuri puhehetkellä tarvittaisi.

- (15) kun em minä meillä nähnyk kelloo muuta semmosen ku isävainaani oli os-tanus saksalaisen kellon se oli saksasta tuatu ja *joka on* nykkiv vielä *olemasa* tua *vintisä* se oli kumminkin neljäkymmentä vuatta tosa seinäsä ja kävi kyllä reirusti. (LA, Karkku)
- (16) olis *seki* [piilukkopyssy] mukanas, *ol* vieläki *olemas tääl*. (DMA, Hinnerjoki)

Huomattavaa on, että molemmissa esimerkeissä ajan adverbi *vielä* kontrastoi tilanteen siihen projisoituun mahdollisuuteen, ettei subjektin tarkoitetta olisi enää lainkaan. Olion määräpaikassa sijaitsemisen ilmaiseminen myös selittää sen, miksi *olemassa*-adverbiaalin avulla ei juuri muodosteta prototyypisiä eksistentiaalilauseita: siinä missä eksistentiaalilause tuo uuden tarkoitteen diskurssiin (VISK § 894), *olemassa*-adverbiaalin avulla pikemminkin kuvataan jo tunnetun tarkoitteen olemassaoloa. Tämä näkyy esimerkissä 16 siinä, että pronomini-*viittaus* subjektiin edellyttää tarkoitteen tunnettuutta.

3.2 Omistuslause

Omistuslause on muotonsa puolesta eksistentiaalilauseen kaltainen, ja näiden erottavana piirteenä toimitkin erilainen merkitys (*pojalla on auto* vrt. *pihalla on auto*). Niinpä muun muassa *Iso suomen kielioppi* (VISK § 895) pitää omistuslauseetta eksistentiaalilauseen kiteytyneenä alatyypinä. Koska omistuslauseessa on omistajaa ilmaiseva habitiiviadverbiaalitäydennys, *olemassa* toimii siinä aina määritteenä. Useimmiten *olemassa* liittyy varsinaista omistamista ilmaisevaan lauseeseen (esim. 17), mutta esiintyminen myös toisenlaista merkitystä ilmaisevassa omistuslauseessa on mahdollista (esim. 18).

- (17) kun verkolla pyydetään niin siinähan se on, että kun se saa jostakin kiinni. onhan *meillä rääsytkin olleet*, ja on, *olemassa* tuolla meillä nytkin että verkolla pyydettiin. (SKN, Hailuoto)
- (18) mitäs kyl *lapsil hyvä komento on olemassaki* mut – –. (DMA, Suomensjärvi)

Omistuslauseessa voi esiintyä lauseytimen pakollisten jäsenten lisäksi paikanilmaus – substantiivi tai adverbi –, joka ilmaisee omistettavan paikkaa, kuten *Ison suomen kieliopin* esimerkeissä *Minulla oli kylpytakki harteilla* ja *Onko sinulla mukana sotilaspassi?* ISK kutsuu tällaisia paikanilmauksia ”omistuslauseen valinnaisiksi jäseniksi”. (VISK § 897.) Tällaisen adverbiaalin sisältävät omistuslauseet eivät varsinaisesti ilmaise omistamista vaan jonkin olion konkreettista tai abstraktista määräpaikkaista sijaintia ja ovat siten merkitykseltään eksistentiaalisia. ISK:n esimerkkilause *Minulla oli kylpytakki har-*

teilla ei siten kerro kylpytakin omistamisesta vaan määrittää sen paikan.¹¹ Samoin kysymyslause *Onko sinulla mukana sotilaspassi?* kiinnittää huomion ensisijaisesti sotilaspassin sijaintiin ja jättää taka-alalle sen omistamisen, joka tosin on presupponoitu. Vaikka valtaosa tällaisista omistuslauseista lienee konkreettistarkoitteisia, rakenne voi viitata myös subjektin tarkoitteen abstraktiin sijaintiin. Niinpä lause *Pekalla on kysymyksiä mielessään* viittaa kysymysten sijaintiin eikä omistamiseen, vaikka lauseydin muistuttaa muodoltaan omistuslausetta.¹² (Omistamisen kielentämisestä suomessa ks. VISK § 898; Nikanne 1990: 192.)

Nähdäkseni ne omistuslauseet, joissa on reemapaikkainen, usein olosijainen adverbialaali, muodostavat prototyypisistä omistuslauseesta jokseenkin selvästi erillisen, oman konstruktioyppinsä. Paikan adverbialaalin sisältävä ”omistuslause” täyttää hyvin edellä esitellyn Goldbergin konstruktio-määritelmän, vieläpä sen tiukemman version, sillä rakennetyypillä on oma, määriteltävissä oleva muotonsa ja merkityksensä. Rakenne (esim. *Pekalla on [vielä nykyäänkin] lankapuhelin työpöydällään*) noudattaa skeemaa [NP_{adess} on NP NP_{lok}]. Siinä lauseenalkuinen adessiivi-NP on elollistarkoitteinen ja ilmaisee varsinaisen omistajan sijaan asiointilan kehyksen, eräänlaisen hallintapiirin, jonka sisällä ilmenevää asiointilaa lauseessa tarkastellaan. Verbinjälkeinen NP edustaa oliota, jonka lokaatiosta puhutaan, ja rakenteen viimeinen NP taas ilmaisee lokaation, jossa tämä olio sijaitsee. Ilmiöön on kiinnittänyt huomiota Huumo, joka toteaa lauseenalkuisen adverbialaalin ”kattavan” (1994: 364) tai ”hallitsevan” (mas. 358) lauseessa ilmaistua asiointilaa. Hallintapiirin sijaan Huumo (mas. 368) puhuu adverbialaalin ”laajasta tulkinnasta”, joka käsittää lokaalisen tilanteen kokonaisuutena. Konstruktio yhdistää omistuslauseen ja kopulalauseen piirteitä. Muotonsa puolesta rakenne on perinyt teemapaikalla sijaitsevan elollistarkoitteisen ja olosijaisen adverbialaalin omistuslauseelta, kun taas semanttisesti rakenne muistuttaa kopulalauseetta luonnehtiessaan olion sijaintia.

Vanhojen kansanmurteiden omistuslauseissa esiintyvä *olemassa*-adverbialaali noudattaa usein subjektin tarkoitteen sijaintia kuvaavan omistuslauseen alakonstruktion mallia, ja siinä *olemassa* ottaa rakenteen loppu-NP:n paikan. *Olemassa*-adverbialaalin ilmaisema ”lokaatio” on kuitenkin äärimmäisen skemaattinen. Aineistoni omistuslauseiden *olemassa*-adverbialaalin rakenne ei siten ole identtinen vastaavan konkreettistarkoitteisen tyyppin kanssa. Konstruktiossa *olemassa* tuntuu liittyvän nimenomaan lauseenloppuisen NP-subjektin eksistenssiin eikä niinkään adessiivisijaiseen adverbialaaliin. Merkityksen voinee muotoilla siten niin, että kyse on olemassaolon relevanssista ilmauksen käyttökontekstia laajemmin. Niinpä myös omistuslauseessa

11. *Kylpytakki harteilla* -tyyppisten nominativus absolutus -rakenteiden erityislaatuuteen on kiinnittänyt huomiota myös Ikola (1986: 169–170), joka katsoo niiden olevan status-lauseenvastikkeita. Erikseen voi pohtia sitä, muodostaako jaks *kylpytakki harteilla* oman lausekkeensa, jonka edussana on *kylpytakki* ja laajennus *harteilla*, vai onko *harteilla* oma adverbialaali lausekkeensa. Lausekkeen kriteerinä on usein pidetty hajoamattomuutta (esim. Vilkuna 1996: 35–37), mikä viittaisi *harteilla*-sanana asemaan omana lausekkeenaan (*minulla oli harteilla kylpytakki* ~ *kylpytakki minulla oli harteilla*).

12. Subjektin semantiikalla näyttää olevan tässä roolinsa. Mitä abstraktimpaan olioon subjekti viittaa, sitä helpommin omistuslause ilmaisee sijaintia ilman lauseenloppuisia adverbialaaliakin (esim. *Pekalla on ajatuksia*). Sen sijaan silloin, kun subjekti viittaa konkreettiseen olioon (esim. *Pekalla on auto* ~ *omakotitalo*), nousee possessiivinen tulkinta helposti vahvemmaksi.

olemassa-adverbiaalimäärite ilmaisee subjektin tarkoitteen olevan maailmassa, vaikka ei välttämättä tässä ja nyt.

(19) *kyl noil juapunnehill on* niin kun erityiv *varjelus olemas*. (DMA, Kymi)

Esimerkissä 19 adverbiaali korostaa varjeluksen olemassaoloa yleisesti eikä edellytä sitä, että puhetilanteessa tietty juopunut olisi varjeluksen tarpeessa.

3.3 Kvanttorilause

Kvanttorilauseen syntaksi on osoittautunut vaikeaksi analysoida, ja siitä on esitetty monenlaisia näkemyksiä (ks. Hakulinen & Karlsson 1979: 99). *Ison suomen kieliopin* mukaan kvanttorilauseelle on ominaista kaksi lausekettä, jotka sijaitsevat eri puolilla predikaattiverbiä. Toinen näistä on E-subjekti (VISK § 902, 923), toinen taas subjektin tarkoitteen määrää ilmaiseva lauseke. Useimmiten kvanttorilauseen alussa on monikon partitiivi, mutta myös yksikön partitiivi käy, jos lauseke ilmaisee mitattavaa oliota, kuten ISK:n esimerkistä *Kilpaladuilla korkeuseroa on liki 90 metriä* (VISK § 903) voi huomata. ISK erottaa kvanttorilauseesta kaksi tyyppiä, intransitiivisen ja transitiivisen, mutta aineistossani *olemassa*-adverbiaali esiintyy ainoastaan intransitiivisessa tyyppissä. Kvanttorilauseessa voi olla lauseytimen jäsenten lisäksi adverbiaali (esim. *heitä oli paikalla ehkä parikymmentä*). (Mt. § 902.) Adverbiaalimäärite linkittää kvanttorilauseen edellä puheena olleeseen omistuslauseeseen, jossa niin ikään esiintyy usein adverbiaali. Vanhojen kansanmurteiden tyypillinen *olemassa*-adverbiaalin sisältävä kvanttorilause ilmaisee lasten, lastenlasten tai sisarusten lukumäärää (esim. 20), mutta puhe voi olla myös muiden olioiden määräästä (esim. 21).

(20) *lastellapsia o kolomekkyentakaksi olemasa*. (DMA, Paavola)

(21) *niitä* [lampaita] *ku oli olemassa* niin *paljo*. (DMA, Nurmes)

Toisin kuin kopula- ja omistuslauseessa kvanttorilauseessa esiintyessään *olemassa*-adverbiaalimäärite tuntuu liittyvän koko muussa lauseessa ilmaistuun asiointilaan eikä niinkään lauseytimen yksittäiseen jäseneseen, esimerkiksi subjektiin. Tämä johtuu siitä, että lauseyhtymä ilmaisee määrää ja verbinjälkeinen määränilmaus ei luontaisesti kategorioi tarkoitteen tyyppiä substantiivin tavoin. Näin *olemassa* toimii lauseessa koko lauseytimen kuvaaman asiointilan faktisuuden ilmaisijana. Siten esimerkissä 20 ei tarkoiteta sitä, että lastenlapset ovat ”olemassa”, vaan sitä, että lapsia on juuri tietty, kvanttorilauseen määrää ilmaisevassa täydennyksessä eksplikoitu määrä. Vastaavasti esimerkissä 21 kuvataan koko sitä asiointilaa, että lampaita oli paljon.

3.4 Predikatiivilause

Predikatiivilauseen ominaispiirteitä ovat *olla*-verbi, subjekti ja sen ohessa toisena pakollisena lauseenjäsenenä esiintyvä predikatiivi (Hakulinen & Karlsson 1979: 94–95,

189–199). Nämä muodostavat predikatiivilauseen lauseytimen. Predikatiivilauseeseen liittyessään *olemassa* toimii adverbiaalimääritteenä kuten esimerkeissä 22–24.

- (22) ka likemmäs sata kuhilasta. joo, suurihan se oli. oli se -, kyllä *se mukava oli se, auma, olemassa* sitä., mutta ensin, tehtiin se kanta, puista, tehtiin alukset ja, sitten tehtiin se kanta siihen ja. (SKN, Joutsa)
- (23) ja opettelin tuota metsää sen mukaan hoitelemaan niin kuin siellä neuvottiin, siellä kirjassa sanotaan. ja siellä on muidenkin maiden neuvoja eikä ainoastaan näiden suomalaisten. siellä on muista maista ja. ja sitten siellä on sääntölakeja jonkun verran, mittaukset ja kaikki. *se on, hyvä kirja olemassa* mutta, ei raatsivat ostaa ukot pojilleen, se on siinä vikana. (SKN, Jaala)
- (24) *olihan se vähän semmonen köpsy* [’hölmö’] *olemassaki*. (DMA, Sodankylä)

Kopulalauseen jälkeen juuri predikatiivilause on tavallisin rakenne, jossa *olemassa*-adverbiaali esiintyy vanhoissa kansanmurteissa (ks. taulukkoa 2 s. 479). Nämä ovat tyypillisesti luonnehtivia lauseita, joissa adjektiivi toimii subjektin tarkoitetta luonnehtivana tai luokittelevana predikatiivina. Erikseen on mainittava konstruktio, jossa on predikatiivina tai määritteenä merkitykseltään positiivinen adjektiivi kuten esimerkissä 22 *mukava* ja 23 *hyvä* (ks. myös Ikola ym. 1989: 361–362). Semanttiselta kannalta tarkasteltuna predikatiivilauseissa näyttäisi olevan kaksi tyyppiä. Esimerkissä 22 rakenteen merkityksen voinee tiivistää muotoon ’on mukava asia, jos ~ että auma on olemassa’. Sen sijaan lauseessa 24 *olemassa*-adverbiaali tuntuu korostavan lauseytimen ilmaiseman asiointilan faktisuutta, ja lauseessa verifioidaan predikatiivin esittämän luonnehdinnan paikkansa pitävyys (’se on köpsy’). Ero näkyy syntaktisessa käyttäytymisessä: siinä missä esimerkkiin 24 ei voi ajatella predikatiiville *olla*-verbin A-infinitiiviä laajennukseksi (**se oli köpsy olla olemassa*), esimerkkiin 22 infinitiivi sopii (*auuma oli mukava olla olemassa*).

3.5 Intransitiivi- ja transitiivilause

Nykypuhujan näkökulmasta kaikkein yllättävintä *olemassa*-adverbiaalnin käyttö on vanhojen kansanmurteiden intransitiivi- ja transitiivilauseissa, sillä *olla*-verbittöminä ne ovat merkitykseltään hyvin epäeksistentiaalisia. Aineistossani on joitakin esiintymiä näistä lausetyypeistä:

- (25) eikä niitä *tukkia* kun ei teällä *otettukkaa, olemassakkaa*. (DMA, Nurmes)
- (26) *nei tohtinna* isälle *itkee* ei *olemassaan*. (DMA, Ilomantsi)

Intransitiivi- ja transitiivilauseet eivät erikoislausetyyppien tapaan rajoitu minkään tietyn merkityksen ilmaisemiseen (VISK § 891), vaan niiden merkitys määräytyy pitkälti predikaattiverbin leksikaalisen semantiikan perusteella. Syntaktiselta kannalta katsot-

tuna *olemassa* on näissä rakenteissa selvimmin irrallinen adverbiaalimääritys, ja semanttisesti se liittyy koko lauseeseen ilmaistuun asiintilaan. Aineistoni intransitiivi- ja transitiiivilauseet ovat tyypillisesti – mutta eivät välttämättä – kieltomuotoisia, ja niissä *olemassa*-adverbiaaliin voi liittyä 3. persoonan possessiivisuffiksi. Käsittelen näitä piirteitä tarkemmin seuraavassa luvussa.

4 *Olemassa*-adverbiaali kiellon vahvistajana ja adverbina

Tarkasteltaessa vanhojen kansanmurteiden *olemassa*-adverbiaalini esiintymiä huomio kiinnittyy siihen, että lauseet ovat usein kieltomuotoisia. *Olemassa*-adverbiaali on vanhoissa kansanmurteissa selvästi kieltolauseiden määrätteenä toimivista adverbiaaleista 33,6 % on kieltolauseissa ja kaikista esiintymistä peräti 38,7 %.¹³ Osuudet ovat merkittäviä, sillä esimerkiksi kirjoitetussa yleiskielessä kieltolauseiden osuus on noin 10 % (Hakulinen, Karlsson & Vilkuna 1996 [1980]: 201–212). Aineistoni on liian pieni kieltolauseiden tarkastelemiseksi murrealueittain, mutta itse ilmiöön on hyvä kiinnittää tarkemmin huomiota.

Kieltomuotoisissa lauseissa esiintyy usein vastaavaan myöntölauseeseen verrattuna jokin kieltoa vahvistava elementti, esimerkiksi adverbiaali (Miestamo 2005: 109). Kiellon vahvistamiseen on kielissä useita keinoja, ja uralilaisissa kielissä käytössä ovat muun muassa erilaiset adverbit, partikkelit, liitteet, kieltolauseen toistaminen, sanajärjestys ja prosodiset keinot (Miestamo, Tamm & Wagner-Nagy 2015: 27). Nämä elementit ovat valinnaisia, sillä lausehan saa ilman tällaista kiellon vahvistajaakin kieltotulkinnan (Godard & Marandin 2006: 179). Vilkuna (2015: 476) on tarkastellut kiellon vahvistamista suomessa, ja hän toteaa, että tyypillinen kiellonvahvistaja on partitiiviin yhdistyvä *kAAn*-liite (esim. *En ole tippaakaan väsynyt*). Osa näistä rakenteista on leksikaalistunut, kuten *ensinkään*, *lainkaan* ja *ollenkaan*. Kiellon vahvistajien merkitys ei kuitenkaan ole yhtenäinen. Esimerkiksi *ollenkaan* vahvistaa kieltoa kvantitatiivisesti korostamalla asiintilan minimiä 'ei yhtäkään' (mas. 479–480), kun taas esimerkiksi *suinkaan*-adverbilla on modaalinen merkitys 'ei varmasti', 'ehdottomasti ei' (Ikola 1973: 117–118). Näyttää siltä, että myös vanhojen kansanmurteiden *olemassa*-adverbiaali toimii kiellon vahvistajana ja sen merkitys kattaa tapauksesta riippuen sekä kvantitatiivisen *ollenkaan*- että modaalisen *suinkaan*-adverbin alat. *Olemassa* voi siten ilmaista joko kvantifioivaa kieltoa 'ei yhtäkään' tai episteemistä kommenttia 'ei varmasti'.

Olemassa-adverbiaali ilmaisee kahdentyyppistä kvantifioivaa kieltoa. Jos lauseessa on puhe (tavallisesti subjektin tarkoitteen) laskettavista ominaisuuksista, adverbiaalini voi tulkita ilmaisevan kvantifioivaa kieltoa 'ei yhtäkään', 'ei ainoatakaan' (esim. 27).¹⁴ Ellei tällaisessa kieltolauseessa ole paikan adverbialia, *olemassa*-adverbiaali ilmaisee sitä, ettei subjektin tarkoitetta ole ylipäätään missään eikä se puutu vain määräraipakasta. Siten esimerkissä 28 kertojan referoimien puhujien mukaan kummitusta ei ole.

13. Merkittävä osa näistä on kopulalauseita, jotka kieltävät jonkin olion olemassaolon (esim. *ei niitä [tietäjiä] ole enää olemassakhan* [DMA, Sodankylä]).

14. Edeltävän lauseen *aivan*-adverbi 'pelkästään' tukee tulkintaa.

- (27) aivan ne oli luhtaniittyjä, että *ei sielä niitä korkeita törmiä ollu olemassakhan*. (DMA, Sodankylä)
- (28) mutta minä ajattelin että no, nyt minä näen ensi kerran sen kummituksen ja ne puhuu että *sitä ei ole olemassa* mutta nyt se, tuossa se nyt on. minä hyppäsin kärrystä pois ja, otin siitä - , suitsilenkistä kiinni ja, peruutin vähän sitä hevosta vielä. (SKN, Pihtipudas)

Toisenlaisessa kvantifioivassa käytössä *olemassa*-sana ilmaisee toiminnan intensiteettiä. Lausetyyppi on yleensä intransitiivinen tai transitiivinen, ja adverbiaali viittaa ei-laskettaviin ominaisuuksiin ja kantaa lähinnä merkityksiä 'ei lainkaan', 'ei ollenkaan'. Esimerkissä 29 *olemassa*-adverbiaali kertoo, ettei puhuja kaipaa vähäisimmänsäkään määrin kaupunkiin. Vastaava lause ilman kieltoa vahvistavaa *olemassa*-sanaa ei korosta yhtä selvästi kaipuun puuttumista, vaikka se sitä toki ilmaiseekin (*minull ei miel tie sinnek kaupunkiin*).

- (29) minull *ei miel tie olemassaan* sinnek kaupunkiin. (DMA, Ilomantsi)

Kaikista vanhojen kansanmurteiden *olemassa*-adverbiaalain tapauksista esimerkin 30 kaltaiset määritteet ovat vaikeimpia tulkita. Koska tällainen murrekäyttö on hyvin kaukana nykykielestä, ainakin yleiskielestä, sen merkitystä on erityisen hankala tavoittaa (tästä ks. Geeraerts 1997: 183). Lisäksi juuri näissä tapauksissa lausumaa laajempi konteksti olisi tarpeen, mutta koska aineistoni tällaiset esimerkit ovat peräisin Muotoopin arkistosta, konteksti on valitettavan suppea.

- (30) piru se on tuo, *ei se ole karhu olemassakhan*. (DMA, Sodankylä)

Esimerkkiin 30 ei kovin hyvin sovi Mäkelän (1993: 208) *olemassakaan*-muodolle esittämä merkitysmääritelmä 'ei ollenkaan'. Puhe ei nimittäin ole asiintilasta, josta voisi erottaa asteita tai voimakkuuksia, vaan pikemminkin kaksijakoisesta ilmiöstä: viittauskohteena oleva olio joko on tai ei ole karhu muttei jotakin siltä väliltä. On vaikea tyhjentävästi määritellä, mikä merkitys *olemassa*-sanalla tällaisessa käytössä on. Nähdäkseni yksi mahdollisuus on ajatella, että *olemassa* hahmottuu modaalisenä (episteemisenä) ja saa kieltolauseessa sellaisia merkityksiä kuin 'ei suinkaan', 'ei varmasti' ja myönteisissä lauseissa päinvastaisia merkityksiä 'todellakin', 'varmasti'.

Siinä missä adverbiaalit tavallisesti määrittävät erityisesti lauseen predikaattiverbin merkitystä, modaalit-ilmaukset koskevat koko lausetta (Palmer 1986: 2). Modaaliset kommenttiadverbiaalit ilmaisevat puhujan arviota lauseen sisällön totuudellisuudesta, varmuusasteesta tai perusteista (VISK § 1000). Episteeminen adverbiaali on siten ikään kuin lauseen muun sisällön lisätietoa (Nuyts 2001: 264), jonka avulla puhuja ilmaisee sitoutumistaan lauseen proposition (ks. Declerck 2011: 36). Esimerkissä 30 puhuja *olemassa*-adverbiaalain avulla korostaa sitä, että puheena oleva olio ei varmasti ole karhu vaan piru. Oletusta *olemassa*-adverbiaalain episteemisestä merkityksestä tämän tyyppisissä lauseissa tukee se, että ainakaan aineistossani niissä ei esiinny vastakkaista

episteemistä modaalisuutta ilmaisevia modaalipartikkeleita (esim. *ehkä*) tai potentiaalia. Lauseen **Ei se ole karhu ehkä olemassakhan* kaltaisia esiintymiä materiaalissani ei siis ole. Lisäksi on huomattava, että vaikka modaalisuuden perusasteikolla potentiaali ilmaisee pikemmin mahdollisuutta kuin välttämättömyyttä (VISK § 1590, 1597), juuri *olla*-verbin potentiaalilla (*lie*) on murteissa myös episteemisesti päinvastaista merkitystä 'todella', 'totisesti' (Forsberg 1998: 227), mistä ei ole pitkä matka *olemassa*-muodon episteemiseen käyttöön. *Olemassa*-muodon episteemisyyttä voi motivoitua MA-infinitiivin inessiivin yleisestä kyvystä ilmaista käynnissä olevaa tilaa: jos jokin on puheena olevana hetkenä ”olemisen tilassa”, se on silloin fakta.

Kieltomuotoisten lauseiden yleisyyden lisäksi vanhojen kansanmurteiden *olemassa*-adverbiaalin erityispiirre on se, että siihen voi liittyä possessiivisuffiksi. Possessiivisuffiksin sisältäviä tapauksia aineistossani on 8 % (22 tapausta). Murteissa *kaan*-liitepartikkeli edustuu laajalti muodossa *-an* (Mäkelä 1993). Vanhojen kansanmurteiden *olemassaan*-muotoja ei pidä sekoittaa näihin, sillä ne esiintyvät myös myönteisissä väitelauseissa (*täälä ov vähän kostiammat maat olemassaan* [DMA, Kuivaniemi]).¹⁵ Vielä vankempi syy pitää *an*-ainesta possessiivisuffiksina on se, että joissakin tapauksissa sitä seuraa myönteinen *kin*-liitepartikkeli (*lieks se olt oikee olemassaankii siin, sel-lane sulku* [DMA, Kivennapa]), eikä ajatus kielteisen ja myönteisen liitepartikkelin kontaminaatiosta tunnu luontevalta. Omistusliitteen käyttö *olemassa*-muodossa näyttää olevan vanhoissa kansanmurteissa jossakin määrin alueellista. Aineistoni omistusliitteelliset muodot painottuvat hienokseltaan itämurteisiin (Etelä- ja Pohjois-Karjala, Pohjois-Savo ja Kainuu), mutta esimerkkejä on myös Pohjois-Pohjanmaalta.

Olemassa-adverbiaalin possessiivisuffiksi ei ilmaise omistusta eikä välttämättä seuraa lauseen subjektin persoonaa (esim. *niitä* [riisipuuroja] *ei nähty olemassaan*. [DMA, Kontiolahti]), ja 32 % (7 tapausta) possessiivisuffiksillisista muodoista onkin subjektittomissa lauseissa. Possessiivisuffiksi näyttää löyhästi liittyvän *olemassa*-muodon funktioon kiellonvahvistajana, sillä noin 12 % (10 tapausta) kieltolauseiden *olemassa*-adverbiaaleista on possessiivisuffiksillisia, kun taas myöntölauseissa vastaavia esiintymiä on vain muutama. Possessiivisuffiksin esiintyminen *olemassa*-muodon yhteydessä ohjaa pohtimaan myös ilmauksen sanaluokkaa. Vaikka tässä tutkimuksessa en ole tarkastellut *olemassa*-sanaa leksikaalistumisen kehityksessä, on paikallaan pohtia lyhyesti muodon sanaluokkastatusta.

Vanhoissa kansanmurteissa juuri possessiivisuffiksin sisältävä *olemassaan*-muoto on kehittynyt omaa merkitystään kantavaksi sanaksi. Sitä voinee pitää adverbina, *olla*-verbin paradigmasta irronneena episteemisenä leksikaalistumana, vaikka myös possessiivisuffiksiton *olemassa*-muoto tuntuu toisinaan saavan episteemisen (esim. 30) ja possessiivisuffiksillinen kvantifioivan (esim. 29) luennan. *Olemassaan*-muodon possessiivisuffiksi ei riipu muodoltaan lauseen verbistä (ks. VISK § 654) tai siitä lauseityypistä, jossa sana esiintyy. *Iso suomen kielioppi* (VISK § 386) toteaa, että taivutusmuodon leksikaalistumista adverbiksi ilmentää 3. persoonan possessiivisuffiksin esiintyminen muun persoonan yhteydessä (esim. *tein sen tahallaan*). (Ks. myös Onikki-

15. Kysymyslauseessa *kin*- ja *kAAn*-partikkelien esiintyminen on monimutkaisempaa, kuten Vilku (1984) on osoittanut.

Rantajääskö 2001: 66–67; VISK § 96, 123, 493, 654.) *Olemassaan*-muodon adverbistatusta voikin perustella sillä, että jos *olemassa*-sanaan liittyy possessiivisuffiksi, se on juuri 3. persoonan morfeemi subjektin persoonasta riippumatta. Adverbiksi voi leksi-kaalistua adjektiivi (VISK § 682), substantiivi (mt. § 686) ja verbikin (mt. § 390). Kielessä esiintyy sekä MA-infinitiiviin (esim. *epäilemättä*) että inessiiviin (esim. *kuluessa*) pohjaavia adverbeja (mp.), mutta MA-infinitiivin inessiivimuodon leksi-kaalistuminen adverbiksi lienee silti poikkeuksellista.

5 Kokoavaa tarkastelua

Tässä artikkelissa olen tarkastellut vanhojen kansanmurteiden *olemassa*-adverbiaalia syntaktis-semanttisesti lausekonstruktioiden näkökulmasta. Esitän kokoavasti sanan syntaktisen aseman ja prototyyppisen merkityksen taulukossa 3.¹⁶

Taulukko 3.

Vanhojen kansanmurteiden *olemassa*-adverbiaali eri lausetyypeissä.

Kopulalauseen adverbiaalitäydennys (ilmaisee subjektin tarkoitteen olemassaolon mutta lokaation epäspesifisti)	<i>Kyllä se tiedettiin, että radiokin oli olemassa.</i>
Kopulalauseen adverbiaalimäärite (ilmaisee subjektin tarkoitteen eksistenssiä puhehetkeä laajemmin tai asumista määräpaikassa)	<i>Täällä oli kosteat maat olemassa.</i>
Omistuslauseen adverbiaalimäärite (ilmaisee subjektin tarkoitteen eksistenssiä puhehetkeä laajemmin)	<i>Nillä ei ollut huoltajia olemassa.</i>
Kvanttorilauseen adverbiaalimäärite (ilmaisee koko ydinlauseen ilmaiseman kvantifioinnin faktisuutta)	<i>Lapsia oli kuusi olemassa.</i>
Predikatiivilauseen adverbiaalimäärite (luonnehtii subjektin tarkoitteen olemassaoloa)	<i>Seinäkello on mukava olemassa.</i>
(In)transitiivilauseen adverbiaalimäärite (toimii kvantifioivana tai episteemisenä kiellonvahvistajana)	<i>Ei tohtinut isälle itkeä olemassaan.</i>

Kuten taulukosta 3 voi huomata, *olemassa*-adverbiaali on täydennys niissä kopulalauseissa, joissa ei ole paikan adverbiaalia. Muulloin se on lauseen valinnainen määrite ja tuo ilmaukseen suhteellisen vaikeasti kuvattavan lisämerkityksen. Suluissa esittämäni merkitysluonnehdinnat ovatkin prototyyppisiä ja suuntaa antavia, sillä tarkkoihin merkitysmäärittelyihin vanhojen kansanmurteiden *olemassa* ei helposti antaudu. Semanttiselta kannalta voi kuitenkin tiivistää, että kopula-, omistus- ja kvanttorilauseessa yleensä mainitaan jokin entiteetti, jonka olemassaolosta lauseessa on puhe. Intransitiivi- ja transitiivilauseessa taas *olemassa* ei liity lainkaan olion olemassaoloon, ja predikatiivilauseessa olemassaoloon yhdistyy merkittävästi olion luonnehdinta.

Vanhojen kansanmurteiden *olemassa*-adverbiaalin analyysi tarjoaa esimerkin syntaksin tarkastelun vaihtoehtoista. Olennaisin *olemassa*-adverbiaalista saatava havainto

16. Taulukon 3 esimerkit ovat mukaelmia aineistosta.

on se, että sanan merkitys riippuu paljolti siitä lausekonstruktiosta, jossa se esiintyy. *Olemassa*-sanalla on kiistatta eri merkitys silloin, kun sitä käytetään kopulalauseen täydennyksenä ja määritteenä. Selvästi omanlaistaan on myös 'asumista' ilmaiseva käyttö. Niin ikään *olemassa*-adverbiaalin esiintyminen kiellonvahvistajana ja epistee-misenä kommenttina erottuu omaksi tyypikseen. Nähdäkseni myös silloin, kun *olemassa* toimii kvanttori- ja predikatiivilauseessa adverbiaalimääritteenä, sille voi ajatella lausetyyppiin pohjaavaa omaa merkitystään, vaikkei semanttinen ero kovin selvä olekaan: edellisessä *olemassa* korostaa lauseytimen kvantiteetin faktisuutta, jälkimmäisessä predikatiivin ilmaisemaa luonnehdintaa. Joka tapauksessa on selvää, että vanhojen kansanmurteiden *olemassa* antaa viitteitä siitä, että lauserakennetta on hyvä tarkastella yksittäisiä lauseenjäseniä laajemmista konstruktioista käsin ja hakea syntaktisen kuvauksen pohjaksi aineistoa yleiskielen lisäksi murteista ja muusta puhekielestä. Samalla *olemassa* haastaa tutkijan venyttämään semanttisen tulkintakykynsä äärimmillään.

Lähteet

Aineistolähteet

- DMA = Helsingin yliopisto, suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos (2003). *Digitaalinen muoto-opin arkisto* [tekstikorpus]. Kielipankki. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:lb-201403261> (3.10.2013).
- kaleva1998_1999 = *Kaleva 1998–1999*. 10 miljoonan sanan laajuinen kokoelma suomenkielisiä sähköisiä dokumentteja. Koostajat: Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen laitos ja CSC Tieteellinen Laskenta Oy. Saanti: <http://www.csc.fi/kielipankki/>.
- LA = Turun yliopisto, kieli- ja käännöstieteiden laitos, & Kotimaisten kielten keskus (1985). *Lauseopin arkiston murrekorpuksen Helsinki-Korp-versio* [tekstikorpus]. Kielipankki. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:lb-2016040702> (5.8.2016).
- SKN = Kotimaisten kielten keskus (2014). *Suomen kielen näytteitä -korpuksen Helsinki-Korp-versio* [tekstikorpus]. Kielipankki. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:lb-2016042702> (5.8.2016).

Kirjallisuuslähteet

- DECLERCK, RENAAT 2011: The definition of modality. – Adeline Patard & Frank Brisard (toim.), *Cognitive approaches to tense, aspect, and epistemic modality* s. 21–44. Human Cognitive Processing 29. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- FORSBERG, HANNELE 1998: *Suomen murteiden potentiaali. Muoto ja merkitys*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 720. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- GEERAERTS, DIRK 1997: *Diachronic prototype semantics. A contribution to historical lexicology*. Oxford: Clarendon Press.
- GODARD, DALIÈLE – MARANDIN, JEAN-MARIE 2006: Reinforcing negation. The case of Italian. – Stefan Müller (toim.), *Proceedings of the 13th International Conference on Head-Driven Phrase Structure Grammar, Varna* s. 174–194. Stanford: CSLI Publications.

- GOLDBERG, ADELE 1995: *Constructions. A construction grammar approach to argument structure*. Chicago: The University of Chicago Press.
- 2006: *Constructions at work. The nature of generalization in language*. New York: Oxford University Press.
- HAKULINEN, AULI 1983: Subjektikategoria vai nominaalijäsenten subjektimaisuus? – Auli Hakulinen & Pentti Leino (toim.), *Nykysuomen rakenne ja kehitys 1* s. 238–251. Tietolipas 93. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HAKULINEN, AULI – KARLSSON, FRED 1979: *Nykysuomen lauseoppia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 350. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HAKULINEN, AULI – KARLSSON, FRED – VILKUNA, MARIA 1996 [1980]: *Suomen tekstilauseiden piirteitä. Kvantitatiivinen tutkimus*. Publications No. 6. University of Helsinki: Department of General Linguistics.
- HELASVUO, MARJA-LIISA 1996: Ollako vai eikö olla – eksistentiaalilauseen subjektin kohtalonkysymys. – *Virittäjä* 100 s. 340–356.
- HUUMO, TUOMAS 1994: Lokaalisen ja habitiivisen adverbiaalain vaikutusalaosuhteet eksistentiaalilauseessa. – *Virittäjä* 98 s. 357–376.
- 1996a: Bound spaces and the semantic interpretation of existentials. – *Linguistics* 34 s. 295–328.
- 1996b: Ei-temporaalisten tila-adverbiaalain temporaalisista tulkinnoista. – *Sananjalka* 38 s. 35–64.
- HUUMO, TUOMAS – PERKO, JARI 1993: Eksistentiaalilause lokaalisuuden ilmaisijana. – *Virittäjä* 97 s. 380–399.
- IKOLA, OSMO 1973: Kieltoa vahvistavat sanat lounaismurteissa. – *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja* 72 s. 106–128.
- 1986: *Nykysuomen käsikirja*. 2., uudistettu laitos. Espoo: Weilin & Göös.
- IKOLA, OSMO – PALOMÄKI, ULLA – KOITTO, ANNA-KAISA 1989: *Suomen murteiden lauseoppia ja tekstikielioppia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 511. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- ITKONEN, TERHO 1969: *Muoto-opin keruuopas*. Tietolipas 59. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KOIVISTO, VESA 2005: Monikasvoinen -mA ja suomen agenttipartisiipin tausta. – Ilona Herlin & Laura Visapää (toim.), *Elävä kielioppi. Suomen infiniittisten rakenteiden dynamiikkaa* s. 146–172. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LAITINEN, LEA 1992: *Välttämättömyys ja persoona. Suomen murteiden nesessiivisten rakenteiden semantiikkaa ja kielioppia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 569. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LANGACKER, RONALD W. 1991: *Foundations of cognitive grammar II. Descriptive application*. Stanford: Stanford University Press.
- 2008: *Cognitive grammar. A basic introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- LEINO, JAAKKO 2003: *Antaa sen muuttua. Suomen kielen permissiivirakenne ja sen kehitys*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 900. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2010a: A cognitive approach to parenthetical speech. – Elzbieta Tabakowska, Michal Choinski & Lukasz Wiraszka (toim.), *Cognitive linguistics in action. From theory to application and back* s. 273–289. Applications of Cognitive Linguistics 14. Berlin: Mouton de Gruyter.
- 2010b: Adele E. Goldberg – väitöskirjalla klassikoksi. – Pentti Haddington & Jari Sivenon

- (toim.), *Kielentutkimuksen modernit klassikot. Kognitiivinen ja funktionaalinen kielitiede* s. 71–97. Helsinki: Gaudeamus.
- MIESTAMO, MATTI 2005: *Standard negation. The negation of declarative verbal main clauses in a typological perspective*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- MIESTAMO, MATTI – TAMM, ANNE – WAGNER-NAGY, BEÁTA 2015: Negation in Uralic languages. Introduction. – Matti Miestamo, Anne Tamm & Beáta Wagner-Nagy (toim.), *Negation in Uralic languages* s. 1–42. *Typological Studies in Language* 108. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- MÄKELÄ, MATTI 1993: *Suomen murteiden kin ja kaan, kään -liitteet. Morfologia ja leksikko*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 591. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- NIKANNE, URPO 1990: Possessiivinen kenttä. – Pentti Leino (toim.), *Suomen kielen paikallissijat konseptuaalisessa semantiikassa* s. 183–199. *Kieli* 5. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- NURMINEN, SALLA 2015: *Lauseen aspektin ilmaiseminen suomen kielessä. Tutkimus olla-, tehdä- ja tulla-verbillisistä tekstilauseista niiden käyttökonteksteissaan*. Turun yliopiston julkaisuja, sarja C, osa 400. Turku: Turun yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-6210-5>.
- NUYTS, JAN 2001: *Epistemic modality, language, and conceptualization. A cognitive-pragmatic perspective*. Human Cognitive Processing series, Vol. 5. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- OJUTKANGAS, KRISTA 2008: Kielentutkijan mielikuvituksen puute eli mihin todelliseen kielenkäyttöön perustuvaa aineistoa tarvitaan. – *Virittäjä* 112 s. 276–284.
- ONIKKI-RANTAJÄÄSKÖ, TIINA 2001: *Sarjoja. Nykysuomen paikallissijaiset olotilanilmaukset kielen analogisuuden ilmentäjinä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 817. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2005: 3. infinitiivin inessiivi ja määräpaikkaisuuden arvoitus. – Ilona Herlin & Laura Visapää (toim.), *Elävä kielioppi. Suomen infiniittisten rakenteiden dynamiikkaa* s. 173–193. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- PALMER, FRANK R. 1986: *Mood and modality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- PENTTILÄ, AARNI 1963: *Suomen kielioppi*. Toinen, tarkistettu painos. Porvoo: WSOY.
- SALMINEN, TARU 2000: *Morfologiasta moniäänisyyteen. Suomen kielen kvasirakenteen merkitys, käyttö ja kehitys*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 796. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- VILKUNA, MARIA 1984: Voiko *kin*-partikkelia ymmärtää? – *Virittäjä* 88 s. 393–408.
- 1996: *Suomen lauseopin perusteet*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 90. Helsinki: Edita.
- 2015: Negation in Finnish. – Matti Miestamo, Anne Tamm & Beáta Wagner-Nagy (toim.), *Negation in Uralic languages* s. 457–486. *Typological studies in language* 108. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- VISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Verkkoversio. <http://scripta.kotus.fi/visk> URN:ISBN:978-952-5446-35-7 (2.8.2019).
- YLKOSKI, JUSSI 2003: Defining non-finites. Action nominals, converbs and infinitives. – *SKY Journal of Linguistics* 16 s. 185–237.

It's the devil, definitely not a bear:
A semantic and syntactic analysis of the adverbial
olemassa in old Finnish dialects

This article addresses the usage and meaning of *olemassa* 'in being / existence' as an adverbial modifier in old Finnish folk dialects. In the standard language as well as in dialects, *olemassa* is used as a compulsory adverbial in copula clauses that lack a locative adverbial (e.g. *radio oli olemassa* 'radio existed'). In addition to these, *olemassa* is used in old dialects as an optional modifier in other sentence types. The data – compiled from the materials of Digital Morphology Archives for Finnish Dialects, The Finnish Dialect Syntax Archive, and Samples of Spoken Finnish – consists of 275 examples and demonstrates that *olemassa* is used in old dialects in copula, predicative, possessive, quantifier, intransitive and transitive clauses. However, when used as an optional adverbial, the meaning of *olemassa* is not always obvious.

The analysis illustrates that the meaning of *olemassa* depends greatly on the sentence type in which it is used. For example, in a copula sentence, the word *olemassa*, as an optional adverbial, expresses the existence of the subject's referent in a broader sense than merely in the current speech-act situation, or living in some particular residence. The *olemassa* adverbial also has its own type of meanings in transitive and intransitive sentences where it can be understood as a quantitative modifier or epistemic reinforcer of negation. The *olemassa* adverbial modifier of old Finnish folk dialects supports the view that syntactic structures should be analysed as constructions larger than mere lexeme constituents. In addition, syntactic description would benefit from more data regarding dialects and other colloquial language.

***Piru se on tuo, ei se ole karhu olemassakhan:* Vanhojen kansanmurteiden *olemassa*-adverbiaalin syntaktis-semanttista tarkastelua**

Artikkeli käsittelee *olemassa*-adverbiaalin esiintymistä ja merkitystä suomen vanhoissa kansanmurteissa. Niin yleiskielessä kuin murteissa *olemassa* toimii adverbiaalitäydennyksenä sellaisessa kopulalauseessa, jossa ei ole paikan adverbiaalia (esim. *radio oli olemassa*). Tällaisten rakenteiden lisäksi *olemassa* esiintyy vanhoissa kansanmurteissa adverbiaalimäärittienä muissa lausetyypeissä. Digitaalisesta muoto-opin arkistosta, Lauseopin arkistosta sekä Suomen kielen näytteitä -kokoelmasta poimitun 275 esimerkin aineiston analyysi osoittaa, että *olemassa* esiintyy vanhoissa kansanmurteissa määrittienä kopula-, predikatiivi-, omistus-, kvanttori-, intransitiivi- ja transitiivilauseessa. Määrittienä toimivan *olemassa*-adverbiaalin merkitys ei kuitenkaan ole aina ilmeinen.

Artikkelissa tarkastellaan *olemassa*-adverbiaalin määrittekäytön semantiikkaa kognitiivisessa kehityksessä. Analyysi osoittaa, että adverbiaalin merkitys riippuu paljolti siitä lausekonstruktiosta, jossa sana esiintyy. Esimerkiksi kopulalauseen adverbiaalimäärittienä toimiva *olemassa* ilmaisee subjektin tarkoitteen eksistenssiä puhehetkeä laajemmin mutta myös asumista määräpaikassa. Omanlaisensa merkitys *olemassa*-määritteellä on transitiivi- ja intransitiivilauseissa, joissa se toimii kvantifioivana määrittienä tai episteemisenä kiellonvahvistajana. Vanhojen kansanmurteiden *olemassa*-sana puoltaa näkemystä, että lauserakennetta on hyvä tarkastella yksittäisiä lauseenjäseniä laajemmista konstruktioista käsin ja hakea syntaktisen kuvauksen pohjaksi aineistoa yleiskielen lisäksi murteista ja muusta puhekielestä.

Kirjoittajan yhteystiedot (address):
etunimi.sukunimi@oulu.fi

Kirjoittaja on suomen kielen professori Oulun yliopistossa.